

De nieuwe polder

Hoe rolt geld weer de goede kant op?

*Samengesteld door
Bernard ter Haar &
Ruben Koekoek*

WALBURGERS

Deze uitgave kwam tot stand mede dankzij financiële steun van:

VRIENDEN
LOTERIJ | FONDS

Ontwerp omslag: Rouwhorst + Van Roon

Foto omslag: iStock

Ontwerp binnenwerk: Crius Group, Hulshout

Foto voorwoord: © Dirk Hol

Foto's essays: © Evelien Vennema-Hogers

Illustraties: © Fransje Sophie Reinbergen

Redactie SFNL: Jessica Numann

ISBN 9789464562187

e-ISBN 9789464562194 (ePub)

NUR 401

© 2024 De auteurs, p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

© 2024 Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

Inhoud

Op naar een polder die werkt!	11
<i>Bernard ter Haar en Ruben Koekoek</i>	
Brede welvaart centraal in beleid: meer visioen, minder verwildering	21
<i>Laura van Geest en Johannes Hers</i>	
Een duurzame economie is van en voor iedereen	33
<i>Jeroen Rijkema en Björn Vennema</i>	
Iedereen financieel gezond	43
<i>Marco Florijn en Geert van Dijk</i>	
In elke arbeidsmarktregio een Werkcentrum: bouwen aan vertrouwen en werken aan (maat)werk	55
<i>Tof Thissen en Martine Breedveld</i>	
Sta open voor het onbekende: hoe we in het migratiedebat kunnen omdenken	67
<i>Annemiek Dresen en Manal Janbeh</i>	
Betere zorg? Stel gezondheid centraal!	75
<i>Leonie Voragen en Marc Bruijnzeels</i>	
Leren van het land: de natuur als vruchtbare samenwerkingspartner	89
<i>Jeroen Klompe en Céline Pessers</i>	
Wat kunnen pensioenfondsen bijdragen aan de energietransitie?	105
<i>Johan Barnard</i>	

Zo zorgen we dat iedereen betaalbaar kan huren én vermogen opbouwt	119
<i>Karin Laglas en Bart Hartman</i>	
De kracht van samen: Eigen Kracht-conferenties als breekijzer in de jeugdzorg	129
<i>Hedda van Lieshout en Angelo Beşikçi</i>	
Investeer in kansengelijkheid voor kinderen: kleine investeringen, groot verschil	145
<i>Hans Spekman en Rob Peelen</i>	
Van onderwijs naar ontwikkeling	157
<i>Annemieke Roobeek</i>	
Dankwoord	169
Verklarende woordenlijst	171
Illustratieverantwoording	175

Voorwoord

Nederland staat voor grote uitdagingen op veel beleidsterreinen. Van de stikstof- tot de klimaatcrisis, en van de grote woningnood tot groeiende armoede; parlement en kabinet zullen met vernieuwende langetermijnmaatregelen moeten komen om deze problemen het hoofd te bieden. De Sociaal-Economische Raad (SER) zal het nieuwe kabinet en het parlement vanuit brede welvaart adviseren, gericht op de duurzame en inclusieve sociaaleconomische ontwikkeling van Nederland. Opgericht in 1950, is de SER de belichaming van ons poldermodel: in de SER zetelen ondernemers, werknemers en onafhankelijke kroonleden. Veronderstelde tegengestelde belangen komen samen in de SER, waaruit vervolgens een breed gedragen consensus wordt bereikt.

Dit huidige tijdperk van grote uitdagingen en vaak ook scherpe tegenstellingen vraagt om die samenwerking. Er zijn oplossingen nodig die niet van bovenaf worden opgedrongen, maar die breed gedragen worden in de samenleving. Eerder bepleitte ik in *Het Financieele Dagblad* dat we, om deze oplossingen het hoofd te bieden, geen vechteconomie maar een overlegeconomie nodig hebben. In een vechteconomie vecht iedereen vanuit zijn eigen belang voor de schaarse middelen, menskracht en natuurlijke hulpbronnen. In een overlegeconomie proberen we rechtvaardige keuzes te maken, zodat iedereen de grote transities in de samenleving kan meemaken.

De essaybundel *De nieuwe polder* laat zien dat een overlegeconomie noodzakelijk, maar niet afdoende is. We hebben ook een doe-economie nodig vol met pioniers die door actie laten zien dat we op een andere manier kunnen samenwerken en waarde kunnen creëren. De essaybundel leert ons dat we waarde anders kunnen berekenen, anders nieuwkomers kunnen verwelkomen, anders met onze grond om kunnen gaan en op een andere manier kunnen werken, leren en financieren. *De nieuwe polder* laat ook zien dat pioniers niet hoeven te wachten op nieuwe wetgeving, maar nu al kunnen starten.

De nieuwe polder is volgens de essaybundel een polder waarbij tal van organisaties en burgerinitiatieven slimmer en effectiever met elkaar samenwerken. Hierbij komen ook nieuwe partijen om de hoek kijken die kunnen bijdragen aan een oplossing. Denk aan nieuwe burgerinitiatieven die mogelijk zijn omdat burgers zich steeds beter weten te organiseren. Impactinvesteerdere die maatschappelijk rendement in plaats van financieel rendement voorop stellen. Of sociaal ondernemers die op een ondernemende manier hun idealen willen verwezenlijken. Een succesvolle overheid werkt in de nieuwe polder met al deze partijen effectief samen en investeert in capaciteit om deze samenwerking succesvol te laten zijn. Een succesvolle polder biedt ruimte aan nieuwe initiatieven.

De essaybundel is gemaakt ter gelegenheid van het vijfjarig bestaan van Social Finance NL. Vijf jaar geleden sprak mijn voorganger Mariëtte Hamer tijdens de lancering de hoop uit dat steeds meer organisaties willen investeren in maatschappelijk rendement. Sinds die lancering heeft Social Finance NL een stevige organisatie opgebouwd met een indrukwekkend aantal partners, projecten en financieringen. Ik feliciteer Social Finance NL met deze mijlpaal en vertrouw erop dat de komende vijf jaar haar impact verder zal worden vergroot.

Bernard ter Haar en Ruben Koekoek hebben een prachtig en veelzijdig boek samengesteld, dat parlement en kabinet goed kunnen gebruiken. Zodat de essays in dit boek niet slechts een toekomstbeeld creëren, maar het begin zijn van een nieuwe realiteit: de nieuwe polder. Waarin we naar elkaar luisteren en er rechtvaardige keuzes worden gemaakt voor een duurzame, welvarende en inclusieve samenleving.

Prof. Dr. Kim Putters

Voorzitter van de Sociaal-Economische Raad en Universiteits-
hoogleraar Brede Welvaart, Tilburg University

Prof. Dr. Kim Putters is voorzitter van de Sociaal-Economische Raad. Daarnaast is hij Universiteitshoogleraar 'Brede Welvaart' aan Tilburg University. Van 2013 tot 2022 was hij directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP). Hiervoor was hij hoogleraar bij de Erasmus School of Health Policy & Management van de Erasmus Universiteit Rotterdam. In 2022 heeft de Open Universiteit Kim Putters een eredoctoraat toegekend vanwege de aansprekende wijze waarop hij wetenschappelijk onderbouwd, complexe maatschappelijke kwesties toegankelijk maakt voor een breed publiek. Van 2003 tot 2013 was Putters lid van de Eerste Kamer. Daarnaast is Kim Putters onder andere bestuurslid van het Nationaal Comité 4 en 5 mei, en vicevoorzitter van het Oranjefonds.

Bernard ter Haar is meer dan dertig jaar topambtenaar bij de Rijksoverheid geweest. Daarvan heeft hij ruim twintig jaar op het ministerie van Financiën gewerkt, onder andere als directeur Financiële Markten. Ook was hij directeur-generaal van Milieu en Sociale Zekerheid en Integratie. Als bestuurder is Bernard actief bij NL Financial Investments (NLF), Hivos en Social Finance NL. Daarnaast is hij actief in verschillende denktanks en adviescommissies.

Ruben Koekoek is mede-oprichter en directeur van Social Finance NL. Ruben werkte negen jaar in verschillende rollen voor ABN AMRO Bank. Naast zijn werk voor Social Finance NL was Ruben voorzitter van het Joods Humanitair Fonds en Visiting Fellow van het Government Outcome Lab van Blavatnik School of Government, Oxford University.

Op naar een polder die werkt!

Bernard ter Haar en Ruben Koekoek

De Nederlandse samenleving loopt op allerlei fronten vast. Met de huidige manier van werken gaan we de meest prangende maatschappelijke vraagstukken van deze tijd niet oplossen. Een nieuwe polder waarin maatschappelijke organisaties, bedrijven en overheden slimmer met elkaar samenwerken is hard nodig. In deze essaybundel betogen verschillende essayisten hoe die nieuwe polder kan worden vormgegeven op het terrein van onder meer jeugdzorg, schulden, arbeidsmarkt en migratie.

De kracht van de Nederlandse samenleving zit al sinds mensenheugenis in de zogenoemde poldercultuur. 'Polderen' is een manier om vertegenwoordigers van uiteenlopende belangen met elkaar in contact te brengen om samen tot een oplossing te komen. Deze manier van werken bestaat al eeuwen. Na de tachtigjarige oorlog beseften de Nederlanders dat conflicten de kwetsbaarheid van alle partijen alleen maar vergroten. De polder is niet alleen een metafoor: al bij de eerste inpolderingen van het Nederlandse moerasland moesten mensen met verschillende belangen tot elkaar zien te komen om te natte of te droge voeten te voorkomen. Het model van belangen naast elkaar leggen en gezamenlijk oplossen heeft Nederland tot een bloeiende samenleving gemaakt. De politiek kent al heel lang coalitievorming en de arbeidsmarkt kent veel minder conflicten dan veel landen om ons heen. Ook veel religieuze stromingen kunnen in relatieve rust naast elkaar bestaan. Ook voor de kwetsbaren in de samenleving is steeds veel aandacht geweest, eerst via particuliere initiatieven, later grotendeels overgenomen door publieke diensten. De discipline om belasting te betalen is goed, inkomens worden herverdeeld, en er wordt voldoende gespaard voor de oude dag én voor investeringen in nieuwe technieken en bedrijvigheid.

Vast in de modder

Met deze poldercultuur lijkt Nederland ook een goede uitgangspositie te hebben voor de toekomst. Problemen gezamenlijk oplossen en daar voldoende geld voor vinden is essentieel in de komende decennia, waarin Nederland voor talloze nieuwe uitdagingen staat. Veel trends uit de vorige eeuw hebben een nieuwe richting gekregen. Onze overvloed aan aardgas is op. De klimaatcrisis moet worden afgewend. De economie moet circulair gemaakt worden. De natuurerosie moet worden gestopt. De wereldwijde schaarste aan materialen moet worden beheerst. De vergrijzing van de bevolking vereist passende zorg. De groeiende groep migranten moet zich thuis gaan voelen in Nederland. En achterstallig bestuurlijk onderhoud heeft tot diverse crisisachtige situaties geleid, zoals de woningnood.

Die uitdagingen zijn levensgroot, en de uitgangspositie om deze het hoofd te bieden is minder gunstig dan verondersteld. Helaas zien we een erosie van alle elementen van onze poldercultuur. Politieke partijen zijn versplinterd en onzeker over hun voortbestaan. De arbeidsmarkt heeft een heel andere structuur gekregen, met veel flexarbeid, en het ledenbestand van de vakbonden slinkt en vergrijst. Terwijl de sociale zekerheid aanzienlijk is versoberd, is ook de kwaliteit van ondersteunende dienstverlening naar een bedenkelijk niveau gezakt. Inkomens- en vermogensverschillen zijn toegenomen, waardoor het egalitaire karakter van Nederland aan het wankelen wordt gebracht. Grote bedrijven zijn vaak in buitenlandse handen of hebben veel buitenlandse aandeelhouders, met weinig gevoel voor de typisch Nederlandse verhoudingen. De natuurlijke bevolkingsgroei is gestopt en groei komt voornamelijk door migratie, waardoor de bevolkingssamenstelling steeds diverser wordt. De verzuiling is verdwenen en minder dan de helft van de Nederlanders voelt zich nog betrokken bij een ideologie of een religie. Kortom, de kracht van de samenleving om tot breed gedragen oplossingen te komen voor de grote maatschappelijke vraagstukken is met al deze ontwikkelingen aanzienlijk afgenomen.

Toekomst in de waagschaal

Al sinds de tweede helft van de vorige eeuw zien we een trend waarin steeds meer oplossingskracht bij de overheid wordt gelegd. De Nederlandse publieke sector behoorde ook jarenlang tot de wereldtop, maar ook hier heeft de slijtage toegeslagen. De uitvoering van publieke taken is losgekoppeld van het beleid en heeft jarenlang weinig aandacht gekregen. Met de stijging van de kosten van sociale zekerheid, de zorg en de vergrijzing is de uitvoering ook vergaand versoberd en gedigitaliseerd. Dat laatste is voor velen efficiënt, maar leidt ook gemakkelijk tot vervreemding en een groeiende kloof tussen de uitvoerende diensten en de mensen voor wie zij werken. Ook door gebrek aan goede bestuurlijke aansturing is de kwaliteit van het onderwijs weggezakt naar een bedenkelijk niveau, wat de toekomst van Nederland in de waagschaal heeft gelegd. Bij de start van het Kabinet-Rutte IV werden veel middelen beloofd om grote vraagstukken op te lossen, maar de invulling met concreet beleid verliep uiterst traag en middelen eroderen. Tragisch genoeg is het kabinet gevallen voordat er kon worden gestart met het uitgeven van deze middelen voor de meest prangende vraagstukken. Door de sterk toenemende zorglasten en vergrijzing komt de overheid de komende decennia waarschijnlijk zeer krap bij kas te zitten. Zó krap dat het niveau van maatschappelijk welbevinden zoals we dat gewend waren (en nog steeds verwachten) niet langer haalbaar is. Het geld stroomt niet meer de goede kant op.

Anders samenwerken

Het vaak gepolitiseerde debat over de rolverdeling tussen overheid en markt draagt weinig bij aan de zoektocht naar de meest effectieve oplossingen van de grootste vraagstukken van deze tijd. Om deze uitdagingen aan te pakken is een nieuw soort polder nodig, waarin op een andere manier wordt gefinancierd en samengewerkt.

In de nieuwe polder, die stapje voor stapje vorm krijgt, worden vier belangrijke kerngroepen onderscheiden in plaats van de

traditionele drie uit de oude polder. De overheid, het bedrijfsleven, het maatschappelijk middenveld en financiers spelen allemaal een rol. Er is ook een rol voor burgers; zij zijn op heel verschillende manieren en soms in nieuwe vormen georganiseerd in het maatschappelijk middenveld. Elke groep is zeer divers en er is ook sprake van enige overlap in de verschillende groepen. In de nieuwe polder kunnen deze groepen elk vanuit hun eigen rol en verantwoordelijkheid effectief samenwerken om de grote vraagstukken van deze tijd op te lossen.

In de nieuwe polder meet de overheid steeds beter de staat van het land, bijvoorbeeld op basis van de brede welvaart, en stelt doelen op de verschillende elementen hiervan. Door te tarifieren, te normeren, waar nodig te subsidiëren en de juiste vraag te stellen aan de markt activeert de overheid de andere actoren om deze doelen te bereiken. Dit geeft koplopers in het bedrijfsleven een enorme impuls. De achterlopers zullen zich moeten aanpassen om in de veranderende economie geen sterfhuis te worden.

